

Lenin in Budapest, 1972

Eszéki Erzsébet KÉTSZER GYORSABBAN KELL FUTNI beszélgetés BALLA ZSÓFIÁVAL

Balla Zsófia Kolozsvárról költözött Budapestre 1993-ban. A romániai rendszerváltás után is várt még három évet. Legutóbbi, A nyár barlangja című verseskötete 2009-ben jelent meg. Ezt se kapkodta el: hét év után látott napvilágot ez a könyve. A kritikai fogadtatás rendkívül pozitív volt, s ezért a kötetért Balla Zsófia megkapta a 2009-es Artisjus Irodalmi Nagydíjat.

Énekelt ma már?

• Szoktam, de mostanában ritkán. Ma nem énekeltem. Ahogy nehezedik az élet, az embernek valahogy kevésbé van kedve énekelni.

Azért gondoltam, hogy mostanában talán gyakrabban énekel, mert áprilisban megkapta az Artisjus Irodalmi Nagydíjat, s ennek nyilván örült.

• Örültem, énekeltem is, igen. Mivel zenetanári és karvezetői szakon végeztem a romániai Zeneakadémián, hivatalból tanultunk énekelni. Sok népdalt tudok, tanítottam is aztán népzenei írás-olvasást, magánszorgalomból, ingyen. Désre például - még fiatal segédlelkész korában - Tökés László hívott meg. Népzénet tanítottam, de csak mellékmunkaként, a rádiós szerkesztés mellett.

A munkakapcsolata a zenével már korábban megszakadt, noha a versekben meghatározó a zeneiség. A gondolattal együtt megszületik Önnél általában a zenei forma is?

• Az ötlet jön először, amely gyakran összekapcsolódik valami képpel, látomással, metaforával. De a képhez kötődik aztán nyelvi és ritmikai forma is. Nemrég írtam Tordai Zádor halálára egy verset, az áprilisi Holmiban jelent meg. Rá gondoltam, arra, hogy milyen nagyszerű esszéíró, gondolkodó volt, akire mindenki kedves, hedonista emberként emlékszik, olyanként, akinek nincsenek ellenségei. Karakán volt, de nem veszett össze senkivel. Élete utolsó tíz évében tolószékben élt. Ez foglalkoztatott hosszan: mit jelent új életet kezdeni? Szerelemben, barátságban azt jelenti, hogy bocsánatkérés után helyreáll a bizalom, tiszta lappal indulunk. Ha életünkre nézve Isten megbocsát - akkor miért nem kezdhettük újra életünket? Ez a gondolat beépült a versbe, persze, a megfelelő nyelvi, zenei formában.

Ebbe a gondolatba nyilván a saját, megszenvedett tapasztalata is beépült, hiszen 1993-ban új életet kezdett, amikor átköltözött Budapestre? Azt elmesélte már több helyen, hogy nem akarta korábban magára hagyni az édesanyját, mert úgy gondolta: ha valaki túléli a haláltábot, akkor nem hagyhatja őt magára. Ezek után mi adott '93-ra ekkora lökést, hogy mégis eljött Romániából? Otthonról?

• 1992-ben átestem egy nagy műtéten, végleg bizonyossá vált, hogy nem lehet gyerekem. Romániában elképesztőek voltak az orvosi körülmények, úgy éreztem, hogy ott mindig életveszélyben vagyok. A magánéletemben is lezárult egy korszak. A marosvásárhelyi események hatására Kolozsváron is puska-poros volt a levegő. Akkor fogtam fel, mit jelent az, hogy az utcai csöcselék dönti el, hogy ki az ember. Olyan körülmények uralkodtak néhány napig, hogy a feldühödött tömeg bárkit megölhetett volna a nyílt utcán. Minden következmény nélkül. Beláttam, hogy ilyen helyzetben semmi, senki nem véd meg. Nincs rendőrség, nincs se Isten, se király. Olyan kiszolgáltatottságot éltem át, amelyet még a diktatúrában sem. 1992-ben hirtelen sok minden véget ért az életemben. Tisztán láttam azt is, mekkora illúzió volt azt hinni, hogy egy diktatúra után automatikusan demokrácia kezdődik.

Tényleg naivak voltak? Elhitték, hogy új élet kezdődik?

• Hamar beláttuk, hogy sokféle, egymástól eltérő akarat fogalmazódik meg, s hogy a demokráciát föl is kell építeni. Ki kell vívni. Nem lehet importálni, nem magától adódik. '93-ra beláttam, hogy abban az országban még legalább ötven évre van szükség a demokrácia kiépüléséig. A marosvásárhelyi események, a műtétem, a magánéleti csalódás, mindez egyszerre hatott rám. Ráadásul elemi vágy élt bennem, hogy utazhassak. Rengeteg benyomást szereztem korábbi külföldi útjaimon, két utazás pedig döntően hatott rám. Aztán tíz évig nem hagyhattam el Romániát.

Vonzotta Budapest is? Ha valahol, akkor kimondottan itt szeretett volna élni?

• Kolozsvár kisvárosi méretű, de nagyvárosi jellegű, erős kultúrát sugárzó központnak számított évtizedeken át. Ez a státusza megszűnt, a hetvenes évek végére széles, nagy falu lett belőle. Pedig két színháza, két operaháza, egyetemi könyvtára, tizenegy egyeteme és főiskolája adta meg a rangját.

A lakosságcsere és a betelepítések következtében ez a helyzet gyökeresen megváltozott. A hajdan volt 120 ezer lakos helyett ma már 600 ezren lakják. Közben persze sok értelmiségi kivándorolt Kolozsvárról, nem csak magyarok, hanem szászok, zsidók és románok is. Engem Budapest vonzott. A magyar nyelvű irodalom központjában szerettem volna élni, mást se tenni, csak írni. Amikor Petri György és Pap Mária felajánlotta, hogy éljek fél évig Pesten, a lakásukban, akkor éppen csak egy laza tudósítói félállásom volt a bukaresti A Hétnél. Amúgy is ide vágytam.

Hamar eldöntötte, hogy szeretne itt maradni?

• Igen, de akkor még úgy gondoltam, ingázni fogok Budapest és Kolozsvár között. Miért ne lehetne az ember kétlaki? Lehetne kis lakásom ott és itt is. Ennek ma már nincs akadálya, legföljebb anyagi. Ekkor már nem nyomasztott a gondolat, hogy cserbenhagyom az otthoniakat. Ott is új világ van, lehet utazni - gondoltam -, most már jönnek a fiatalok.

Miért nem lett végül semmi a kétlakiságból?

• Rájöttem, hogy nem lehet kétfelé lakni, mert mindig az a könyv hiányzik, amely a másik lakásban található. Amikor sikerült egy kis kétszobás lakásra szert tennem, áthoztam az édesanyámat, aki élete utolsó hét évét itt töltötte velem. Boldog vagyok, hogy ez így alakult.

Említette, mennyire döntő volt az életében két ifjúkori utazás. Mit változtatott meg alapvetően?

• Romániának 1963 után volt egy viszonylag liberális korszaka. Ez a hetvenes évek elején véget ért. Édesanyám is 1968-ban utazhatott először Izraelbe, akkor látogathatta meg 30-40 éve nem látott rokonait. Amikor 1972-ben elvégeztem az egyetemet, váratlanul kiengedtek anyámmal Izraelbe.

Óvatlanul? Nem reménykedtek esetleg, hogy nem tér vissza az, akit kiengednek?

• Ez akkor óvatlan lépés volt inkább. Nem éreztük még, hogy szabadulni akarnának tőlünk. Mielőtt első állásomat az egyetem után elfoglaltam, édesanyámmal két és fél hónapot Izraelben tölthettünk. Döntő élmény volt számomra Jeruzsálem és az, hogy bejárhattam a Szentföldet. Nem voltam vallásos, de korábban sokat lapozgattam a Bibliát. Az a két és fél hónap mély benyomást tett rám: átértékelődött bennem az Ó- és az Újtestamentum, összes kötődésem. Hászidoktól származom, ugyanakkor erősen protestáns kultúrában nőttem fel, és ez áll hozzám közel. Elemi erejű élmény volt az ország és az is, hogy megismerhettem a rokonaimat.

A másik nagy utazásnál is kiengedték óvatlanul az édesanyjával együtt?

• Hat évvel később, 1978-ban már otthon tartották túszként férjemet és anyámat, csak én kaptam útlevelet. Hét hónapig kilincseltem engedélyért. Állhatatos voltam, végül kiengedtek. Ott is két és fél hónapig voltam kint, akkor jártam először Bécsben, Németországban, még Párizsba is eljutottam. A barátaim vitték át, kikönyörögtük egy hétre a francia vízumot. Ez a nyugati utazás az izraelivel egyenértékű, mert egy másik világot, egy másik életformát ismertem meg. Németország abból a szempontból is lenyűgöző volt, hogy sok gyönyörű várost láttam és megsejthettem egy szabad világ működési törvényeit.

Talán emiatt lett gyanús, emiatt szereltek fel aztán a lakásába lehallgató-készüléket?

• Hazatérésem után a titkosszolgálat kétszer kihallgatott, információkat szerettek volna kapni. Nem álltam kötélnek, így aztán 1980 után nem kaptam többé útlevelet. Ekkor volt az, hogy tíz évig nem hagyhattam el az országot. Mint ez később kiderült, 1981-ben szereltek fel lehallgató-készüléket a lakásomba.

Nem szerelték le, nem vitték el 1990 után?!

• De leszerelték. A nemrégiben birtokomba jutott dokumentumok java része lehallgatási jegyzőkönyv. Lakásunkban adó-vevő készülék működött, annak révén mindent hallhattak, nem csak a telefonos beszélgetéseimet.

Akkor legalább most tudja, mit főzött éppen a vendégeinek...

• A szervek minden apró részletet rögzítettek. Életem alulnézetből ma már roppant érdekesnek bizonyul.

Mennyire volt merőben más az élete az átjövele után? Hiszen 44 évig mégis csak másmilyen közegben élt. Vidékről Budapestre költözött ismerőseim gyomorgörcsöt kaptak, ha be kellett menniük egy boltba, kenyeret venni. Mert azonnal lerítt róluk, hogy vidékiek. Hát még, ha valaki másik országból költözik el.

• Alapvetően nem panaszkodhatom, amikor átjöttem, már sok barátom itt élt, s magyarországi író barátaim is szeretettel fogadtak. Közlési nehézségeim nem voltak. Bár nem kellett nyelvet váltanom, a két ország nyelvhasználati különbségei okoztak némi gondot.

Nézd, falevelet rugdosunk.
Lassú kurtán elszállt az év!
Most még fiatalok vagyunk?
Ne keserítsen semmiség.

Áthágjuk a szabályt ízekben és szívekben.
Életünk, a foltos valóság
a Cassiopeia távolába retten.
A csillag túsarokkal tapos rád:

a teremtésnek pelyhe nincs, csak súlya.
Kitárt combbal az ősz, árulja szürke vázát.
Csókban, szájon lélegeztet az ádáz
hideg, s esti fényel szemünk kiszúrja.

Kártyát vet kék telünk, egyre nagyobb a tét.
Egyik haza kilök, másik csábít az útra.
Falevél futkos, mert a lábunk szórta szét
a lapokat s egy új év osztja újra.

Anyám egy angyal korpa szárnya,
egy törött borda vitorlája,
verdes az ész lékelt hajóján,
evickél tenger napjain.

Úgy félek én az angyaloktól,
bolond leszek vad nagyságuktól -
kegyetlen arcuk, szárnyuk karma
ismeretlen céljukba varrva
fölköttem. Futok, mint a sín.

Anyám az angyal fenn a függönyön
csüng és reszket, két szárnya már csukott.
Olyan kicsi, kezében felbukott.
Amíg nincs, örökké szeretni fog.